

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ САТИСФАКЦІЇ ТА КОМПЕНСАЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМІВ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

НЕСТОР Віталій - доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права, Міжрегіональна академія управління персоналом

ORCID ID: 0000-0002-8194-1392

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2026.1.52>

У статті здійснено теоретико-практичний аналіз сатисфакції та компенсації як основних форм репарації у системі міжнародної відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Автор розглядає сучасний стан міжнародно-правового регулювання питання відшкодування шкоди, приділяючи особливу увагу співвідношенню та балансу між матеріальними і нематеріальними видами репарації.

Дослідження мотивоване необхідністю подолання сучасних викликів у сфері міжнародного права, пов'язаних із недостатньою врегульованістю нематеріальних аспектів відшкодування збитків, що особливо актуально в контексті грубих порушень прав людини, збройних конфліктів і масових міжнародних злочинів. Незважаючи на усталеність понять сатисфакції та компенсації в міжнародній судовій практиці та документах Комісії міжнародного права, досі відсутній єдиний підхід до їх комплексного застосування. Особливо гостро постає проблема врахування морального виміру справедливості, який забезпечує сатисфакція, у той час як компенсація переважно має економічний характер і часто домінує у правозастосуванні.

Автор показує, що сатисфакція, яка передбачає офіційне визнання провини, публічні вибачення, встановлення історичної правди та відновлення гідності потерпілих, відіграє унікальну роль у процесі відновлення справедливості. Водночас реалізація сатисфакції стикається з політичними, інституційними та процедурними обмеженнями, що ускладнюють її практичне впровадження у між-

народних судових рішеннях. На противагу цьому, компенсація є більш об'єктивним та оперативним інструментом, проте її зосередженість на матеріальній шкоді нерідко призводить до маргіналізації моральної складової відшкодування.

Практичний аналіз включає огляд прецедентної бази Міжнародного суду ООН, Між-американського суду з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також діяльності Комісії правди і примирення в різних країнах. Особливу увагу приділено ролі сатисфакції в контексті масових порушень, зокрема військових злочинів та геноциду, а також викликам, які постають перед державами та міжнародними інституціями у процесі надання ефективних репарацій.

Результати дослідження демонструють, що комплексна модель міжнародної відповідальності має базуватися на балансі між компенсацією і сатисфакцією, де кожна з форм доповнює іншу, враховуючи як матеріальні збитки, так і моральні потреби жертв. Такий підхід не лише сприяє відновленню індивідуальної та колективної гідності, а й підвищує легітимність міжнародного правосуддя, створюючи передумови для сталого миру та примирення.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, санкційні механізми, компенсація, репарація, відшкодування шкоди, міжнародне публічне право, збройний конфлікт.

Постановка проблеми

Міжнародне право встановлює відповідальність держав за міжнародно-проти-

правні діяння з обов'язком відшкодувати завдану шкоду, однак баланс між двома механізмами репарацій - компенсацією та сатисфакцією - залишається проблемним. Компенсація є матеріальним відшкодуванням збитків, тоді як сатисфакція має нематеріальний, морально-символічний характер, пов'язаний із визнанням порушень і відновленням гідності потерпілих. Водночас сатисфакція часто недооцінюється, що призводить до формального правосуддя, особливо у випадках масових порушень прав людини та збройних конфліктів. Відсутність чітких процедур і політична небажаність держав визнавати відповідальність у формі сатисфакції ускладнюють формування збалансованої моделі міжнародної відповідальності, здатної забезпечити і матеріальне, і моральне відновлення потерпілих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останні дослідження і публікації, присвячені аналізу сатисфакції та компенсації як механізмів міжнародної відповідальності, висвітлюють проблеми співвідношення матеріальних і нематеріальних форм відшкодування, ефективність їх застосування та роль міжнародних інституцій у процесі репарацій. Значний внесок у цю тематику зробили Медведева М., Щокін Ю.В., Нуруллаєв І.С., Gambarini С., Pan А., Paparinskis М., Wittich S., Shchokin Y., Novak F., Wiebelhaus-Brahm E., Desmond T., Schwarz K.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є комплексний аналіз сатисфакції та компенсації як ключових механізмів міжнародної відповідальності держав за порушення міжнародного права з урахуванням сучасних викликів і практики міжнародних судових та квазисудових органів, з акцентом на виявлення співвідношення між матеріальними та нематеріальними формами репарацій, особливостей їх реалізації та ефективності, а також формулювання критеріїв для досягнення репараційної рівноваги в контексті масових порушень, збройних конфліктів і трансформаційних процесів у постконфліктних суспільствах.

Виклад основного матеріалу

Міжнародне право встановлює чіткий принцип відповідальності держав за вчинення міжнародно-протиправних діянь, що передбачає обов'язок усунути порушення та надати потерпілій стороні відповідне відшкодування. Репарації, як форма такого відшкодування, включають широкий спектр заходів, які поділяються на матеріальні (компенсація, реституція) та нематеріальні (сатисфакція). Попри усталеність цих понять у практиці Міжнародного суду ООН, Міжамериканського суду з прав людини, а також у документах Комісії міжнародного права ООН, проблема балансу між компенсацією та сатисфакцією залишається відкритою.

Сатисфакція та компенсація є традиційно різними за своєю природою формами репарації: перша спрямована на відновлення справедливості через нематеріальні дії (офіційні вибачення, встановлення історичної правди, визнання факту порушення), друга - передбачає грошове чи інше матеріальне відшкодування конкретних втрат [1]. Якщо компенсація є більш «економічною» за природою і піддається розрахунку, то сатисфакція має морально-символічний вимір і тісно пов'язана з поняттям гідності, визнанням і пам'яттю [2].

У класичному рішенні Постійної палати міжнародного правосуддя у справі *Chorzów Factory* (1928) зазначалося: «*Виправлення має, наскільки це можливо, відновити стан, який існував до порушення. Якщо таке відновлення неможливе, то має бути надана компенсація, що враховує всю шкоду, як матеріальну, так і нематеріальну*». Це рішення стало основоположним для концепції повного відшкодування і сформувало підхід, згідно з яким будь-яке порушення міжнародного зобов'язання тягне за собою зобов'язання надати адекватні й ефективні форми репарації [3].

У сучасному правозастосуванні ці форми репарацій часто накладаються або взаємодоповнюються. Так, у рішенні Міжамериканського суду з прав людини у справі «*Веласкес Родрігес проти Гондурасу*» (1988) суд наголосив: «*Репарації не можуть обмежуватись лише грошовою компенсацією. Вони повинні включати також моральне відшкодування,*

здатне поновити гідність жертви та визнати відповідальність держави». Таким чином, моральна складова відшкодування визнається не менш значущою, ніж матеріальна, особливо у випадках грубих і масових порушень прав людини [4].

Немайнова шкода часто є глибшою і стійкішою за матеріальні втрати. Йдеться про втрату рідних, катування, приниження, відчуття безкарності, руйнування ідентичності, культурної спадщини або самої гідності постраждалого. Ці аспекти складно виміряти у грошовому еквіваленті, тому саме сатисфакція виконує унікальну функцію - вона надає жертві символічне відшкодування через суспільне визнання заподіяної несправедливості.

Крім того, забезпечення сатисфакції нерідко стикається з політичними обмеженнями. Деякі держави свідомо уникають визнання фактів порушень чи ухиляються від офіційних вибачень, оскільки це може нести репутаційні ризики або створювати прецеденти для інших позовів. У випадках, коли йдеться про масові або системні порушення, як, наприклад, в умовах збройної агресії чи окупації, питання сатисфакції перетворюється на складне політико-правове завдання, яке виходить за рамки формального судового рішення [5].

У сучасних міжнародних кейсах спостерігається виразне домінування компенсаційної моделі репарацій, яка передбачає грошове або інше матеріальне відшкодування за понесені втрати. Така практика має як очевидні переваги, так і суттєві обмеження. З одного боку, компенсація є зручною з огляду на її об'єктивність, вимірюваність, фінансову реалізованість та універсальність. Вона дозволяє судовим чи адміністративним органам швидко визначити обсяг зобов'язань держави-відповідача без необхідності втручання у внутрішньополітичний дискурс. З іншого боку, надмірне зосередження на матеріальних формах репарації поступово маргіналізує сатисфакцію — ключовий інструмент немайнового, морального відновлення, який часто має для жертв не менше значення, ніж компенсація.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Лahімі проти Італії» (Lahimi

v. Italy, 2001) Суд дійшов висновку, що «сам факт визнання порушення Конвенції вже становить для заявника достатню сатисфакцію, якщо інше не вимагає характер порушення». Така позиція, хоч і усталена в європейській судовій практиці, демонструє мінімалістичний підхід до нематеріального відшкодування: відсутність вимоги до держави вчинити будь-які символічні чи публічні акти каяття, визнання або історичного осмислення. Цей формалізований підхід зводить сатисфакцію до процесуального факту ухвалення рішення, а не до змістовного акту морального відновлення [6].

На практиці жертвам рідко достатньо лише компенсації у грошовій формі. Особливо це стосується ситуацій, пов'язаних із масовими чи системними порушеннями, грубими злочинами проти людяності, військовими злочинами або геноцидом. У таких випадках компенсація без сатисфакції створює враження, що страждання потерпілих зведено до економічного еквіваленту, що саме по собі може поглибити відчуття несправедливості.

Прикладом є ситуація, пов'язана з повномасштабною агресією Російської Федерації проти України. У контексті масових воєнних злочинів, руйнувань, катувань, депортацій, геноцидних практик, суспільний запит включає не лише матеріальне відшкодування, а й чіткі символічні кроки з боку агресора: визнання провини, офіційні вибачення, міжнародне засудження, відкриття архівів, притягнення винних до відповідальності, гарантії неповторення. Без цих актів неможливо відновити моральний порядок, зруйнований війною [7].

Проте реалізація сатисфакції як окремої форми репарації часто обмежується інституційно. Більшість міжнародних судів не мають ані юрисдикції, ані процесуальних механізмів для зобов'язання держав до публічних вибачень чи визнання історичних фактів. Так, наприклад, Міжнародний суд ООН у рішенні у справі «Обов'язок розслідувати факт геноциду (Боснія і Герцеговина проти Сербії і Чорногорії)» (2007) визнав, що Сербія не виконала обов'язку запобігання геноциду, але не зобов'язав її до конкретних актів сатисфакції — таких як визнання

геноциду або публічні вибачення. Такий підхід призвів до політичної поляризації і суперечок щодо визнання рішень Суду у самій Сербії [8].

У свою чергу, Міжамериканський суд з прав людини демонструє більш комплексний і змістовний підхід до сатисфакції. У ряді справ Суд зобов'язував держави вчинити конкретні дії: спорудити пам'ятники, змінити навчальні програми, опублікувати судові рішення в офіційних джерелах, провести публічні церемонії визнання відповідальності. Така практика засвідчує можливість інтеграції немайнових репарацій у систему правового реагування, якщо інституційні мандати дозволяють гнучко тлумачити мету правосуддя - не лише покарати, а й відновити гідність жертв [9].

Таким чином, в умовах переважання компенсаційної моделі, сатисфакція все частіше виконує суто декларативну роль або взагалі залишається поза полем реалізації. Це створює ризики поверхневого правосуддя, орієнтованого не на повноцінне відновлення, а на формальне закриття спору. Проблема маргіналізації сатисфакції є особливо гострою для постраждалих від воєн, геноциду, насильства, дискримінації, які прагнуть не лише грошового відшкодування, а й справжнього публічного визнання свого страждання як частини історичної справедливості.

Одним із ключових напрямів сучасного підходу до сатисфакції є практика Комісій правди і примирення (Truth and Reconciliation Commissions), які функціонували у ряді держав, що пережили масові порушення прав людини, внутрішні конфлікти або перехід від авторитарного режиму до демократії. На відміну від традиційних судових органів, ці комісії зосереджуються на історичному визнанні порушень, офіційному документуванні фактів, просуванні суспільного діалогу та встановленні моральної відповідальності [10]. Одним із найвідоміших прикладів стала Комісія з питань правди і примирення у Південно-Африканській Республіці (1995–2002), яка не лише оприлюднила тисячі свідчень жертв апартеїду, але й створила простір для публічного вибачення та примирення на основі правди. Сатисфак-

ція в такому контексті — це не формальна процедура, а глибокий суспільний процес відновлення гідності постраждалих та колективної пам'яті [11].

Подібні моделі були застосовані в Сьєрра-Леоне, Парагваї, Перу, Сальвадорі, Чилі та Гватемалі. Більшість з них дійшла висновку, що формалізована компенсація без правди - недостатня для справжнього примирення.

Суттєвий внесок у розробку концепції сатисфакції зробила також Африканська комісія з прав людини і народів, яка у своїх рішеннях визнає важливість немайнових форм відшкодування. У справі «Анварі та інші проти Судану» (2009) Комісія постановила, що «публічне визнання відповідальності, розслідування порушень і створення умов для публічного діалогу є невід'ємною частиною обов'язків держави у сфері репарацій». В окремих випадках Комісія рекомендувала державам перейменування вулиць, вшанування пам'яті жертв, оприлюднення інформації про масові злочини [12].

Ці приклади засвідчують, що інституційна архітектура та мандат мають критичне значення для реалізації сатисфакції як повноцінного правового та морального обов'язку держави. За відсутності політичної волі або процесуальних можливостей, сатисфакція залишається риторичним елементом без реального впливу на жертв і суспільство загалом [13].

Баланс між сатисфакцією та компенсацією не може бути редукований до арифметичного чи процедурного співвідношення. Йдеться про складну концепцію репараційної рівноваги, яка потребує оцінки не лише виду завданої шкоди, але й соціального, історичного, культурного контексту, в якому ця шкода виникла, а також сприйняття постраждалими справедливості й гідності. Репарація, яка не відповідає очікуванням потерпілих, може бути юридично «адекватною», але морально - незадовільною.

У цьому сенсі сучасна практика дедалі частіше звертається до фрейму перехідного правосуддя (transitional justice), у якому сатисфакція тлумачиться ширше - як відновлення правди, історичної справедливості та публічного визнання порушень, особливо в

контексті масових злочинів, збройних конфліктів та системних порушень прав людини. У такому підході, сатисфакція включає елементи меморіалізації, офіційного розкриття архівів, перейменування вулиць, увічнення пам'яті жертв, зміни освітніх програм - тобто все те, що має потенціал змінити колективну пам'ять і запобігти повторенню.

Прикладом є рішення Міжамериканського суду з прав людини у справі *Barrios Altos v. Peru* (2001), де Суд не лише присудив грошову компенсацію родинам жертв, але й зобов'язав державу розпочати розслідування, змінити законодавство, яке надавало амністію злочинцям, а також здійснити публічне визнання провини [14]. В інших справах - наприклад, *Gómez-Palomino v. Peru* (2005) [15] або *Plan de Sánchez Massacre v. Guatemala* (2004) - Міжамериканський суд прямо вимагав від держави створення меморіальних комплексів, внесення імен жертв до публічних списків, вибачення в ефірі національного телебачення. Усі ці заходи вважаються невід'ємними елементами репарації, без яких грошові компенсації втрачають етичну вагу [16].

Ще одним прикладом може слугувати встановлення Меморіалу жертвам насильницьких зникнень в Аргентині, реалізоване в рамках державної політики сатисфакції після військової диктатури. Меморіал став не лише інструментом колективної пам'яті, а й символом державного визнання злочинів. Цей випадок демонструє, що сатисфакція - це не лише акт правового реагування, а й механізм перетворення суспільного досвіду через офіційну історію.

Формула репараційної рівноваги повинна також враховувати тип потерпілих. Репарації для індивідів, етнічних або релігійних груп, громад або навіть держав як суб'єктів міжнародного права мають відмінну структуру й цілі. Наприклад, сатисфакція у справах, де стороною є держава, часто включає дипломатичне визнання порушення, вибачення від імені уряду, або навіть відкликання політичних заяв чи зміну офіційної позиції. У міждержавному контексті сатисфакція не лише виправляє завдану шкоду, але й відновлює статус суве-

ренної гідності, що може бути критичним у міжнародних відносинах [17].

Таким чином, сучасне розуміння репарацій вимагає виходу за межі традиційної дихотомії «компенсація / сатисфакція» і створення гнучкої, комплексної моделі, яка може реагувати на глибину травми, індивідуальні та колективні потреби, історичну обумовленість порушень. Формула репараційної рівноваги - це не лише юридична, але й моральна категорія, яка визначає якість правосуддя, довіру до інституцій та потенціал примирення в суспільстві.

Висновки

Юридичне врегулювання шкоди, завданої міжнародними злочинами чи порушеннями прав людини, не може зводитись лише до грошових виплат або матеріального відшкодування. Сатисфакція — не менш важлива складова репарацій, яка забезпечує моральну справедливість, повертає жертвам гідність та формує історичну пам'ять. При цьому лише у поєднанні компенсації та сатисфакції можливе створення цілісної репараційної моделі, орієнтованої не лише на юридичну ефективність, а й на відновлення довіри до міжнародного права та справедливості.

Література

1. Gambarini C., Pan A. Satisfaction. URL: <https://jusmundi.com/en/document/publication/en-satisfaction>
2. Paporinskis M. Crippling Compensation in the Law of State Responsibility. URL: <https://www.ejiltalk.org/crippling-compensation-in-the-law-of-state-responsibility/>
3. Factory at Chorzów (Merits). URL: <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-factory-at-chorzow-merits-judgment-thursday-13th-september-1928>
4. Inter-American Court of Human Rights Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras Judgment of July 29, 1988 (Merits). URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_04_ing.pdf
5. Wittich S. Non-Material Damage and Monetary Reparation in International Law. *Finnish Yearbook of International Law*. 2004. Vol. XV. P. 321–368.

6. *Sprava Laino proti Italii (Laino v. Italy)*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES015462>
7. Shchokin Y. Non-Material Damage for the Commission of an International Wrongful Act Covered by Compensation and Satisfaction. *Problems of Legality*, 2024. №166. P. 201–223.
8. Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro). URL: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/parties_publications/C8394/Claimants%27%20documents/CL%20-%20Exhibits/CL-0189.pdf
9. Novak F. The System of Reparations in the Jurisprudence of the Inter-American Court of Human Rights. URL: <https://referenceworks.brill.com/display/entries/HACO/A9789004392731-01.xml#:~:text=The%20Inter%2DAmerican%20Court%20of%20Human%20Rights%20-,those%20of%20the%20regime%20of%20inter%2DState%20responsibility>.
10. Wiebelhaus-Brahm E. Truth Commissions and Transitional Societies The Impact on Human Rights and Democracy. URL: https://civikos.net/wp-content/uploads/2023/12/Truth_Commissions_and_Transitional_Societies_The_Impact_on_Human_Rights_and_Democracy_by_Eric_Wiebelhaus-Brahm_z-lib.org_583017.pdf
11. Desmond T. Truth and Reconciliation Commission, South Africa. URL: <https://www.britannica.com/topic/Truth-and-Reconciliation-Commission-South-Africa>
12. Sudan Human Rights Organisation, Centre on Housing Rights and Evictions v Sudan (Communication 279 of 2003; Communication 296 of 2005) [2009] ACHPR 100 (27 May 2009). URL: <https://africanlii.org/akn/aa-au/judgment/achpr/2009/100/eng@2009-05-27>
13. Schwarz K. Expanding Understandings of Reparatory Justice through Multiple Modalities of Redress. Reparations for Slavery in International Law: Transatlantic Enslavement, the Maangamizi, and the Making of International Law. 2022. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197636398.003.0006>,
14. Inter-American Court of Human Rights Case of Barrios Altos v. Peru. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_75_ing.pdf
15. Inter-American court of Human Rights Of November 22, 2005 Case of Gómez-Palomino v. Peru. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_136_ing.pdf
16. Inter-American Court of Human Rights Case of Plan de Sánchez Massacre v. Guatemala . URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_105_ing.pdf
17. Van Wormer K. Restorative Justice. *Encyclopedia of Social Work*. 2021. URL: <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-345>.

Vitalii Nestor,

Doctor of law,

Professor of the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law,

Interregional Academy of Personnel

Management

ORCID ID: 0000-0002-8194-1392

Vitaliinestor7@gmail.com

**Theoretical and Practical Analysis
of Satisfaction and Compensation as
Mechanisms of International Responsibility**

The article provides a theoretical and practical analysis of satisfaction and compensation as the main forms of reparation within the system of international responsibility of states for internationally wrongful acts. The author examines the current state of international legal regulation concerning damage compensation, with particular attention to the correlation and balance between material and non-material forms of reparation.

The study is motivated by the need to overcome contemporary challenges in international law related to the insufficient regulation of non-material aspects of damage compensation, which is especially relevant in the context of gross human rights violations, armed conflicts, and mass international crimes. Despite the established concepts of satisfaction and compensation in international judicial practice and the documents of the International Law Commission, a unified approach to their comprehensive application remains absent. The issue of accounting for the moral dimension

of justice, ensured by satisfaction, is especially pressing, while compensation predominantly has an economic nature and often dominates in law enforcement.

The author demonstrates that satisfaction—which involves official acknowledgment of guilt, public apologies, establishment of historical truth, and restoration of victims' dignity—plays a unique role in the process of justice restoration. At the same time, the implementation of satisfaction faces political, institutional, and procedural limitations that complicate its practical application in international judicial decisions. In contrast, compensation is a more objective and efficient tool; however, its focus on material damage often leads to the marginalization of the moral component of reparation.

The practical analysis includes a review of the case law of the International Court of Justice, the Inter-American Court of Human Rights, the European Court of Human Rights, as well

as the activities of Truth and Reconciliation Commissions in various countries. Special attention is given to the role of satisfaction in the context of mass violations, particularly war crimes and genocide, and to the challenges faced by states and international institutions in providing effective reparations.

The study's findings demonstrate that a comprehensive model of international responsibility should be based on a balance between compensation and satisfaction, where each form complements the other by addressing both material losses and the moral needs of victims. Such an approach not only contributes to the restoration of individual and collective dignity but also enhances the legitimacy of international justice, creating preconditions for sustainable peace and reconciliation.

Keywords: international legal responsibility, sanction mechanisms, compensation, reparation, reparation for damage, public international law, armed conflict.